

DODIRNE TOČKE I UZAJAMNO PROŽIMANJE
POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENIH SUSTAVA
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE I
REPUBLIKE HRVATSKE

**COMMON GROUND AND MUTUAL PERMEATION
OF AGRICULTURAL AND FOOD SYSTEMS IN
THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERCEGOVINA AND
THE REPUBLIC OF CROATIA**

M. Ivanković, Z. Milas

SAŽETAK

U radu se ukratko ukazuje na tradicionalnu upućenost na tržišta primarnih poljoprivrednih proizvoda između Republike Hrvatske i Federacije Bosne i Hercegovine. Daju se ukratko podaci Hrvatske gospodarske komore u razdoblju od 1993. do 1995. godine i analiza strukture robne razmjene RH i FBiH u 1998. godini s posebnim osvrtom na poljoprivredno-prehrambene proizvode. Također se analizira robna razmjena 1998. godine između RH i FBiH s naglaskom na poljoprivredno-prehrambeni sustav. Kratko se iznose proizvodi ili grupe proizvoda koji nedostaju u RH ili FBiH, a koji se tradicionalno proizvode ili na jednoj ili drugoj strani.

Ključne riječi: Prožimanje poljoprivredno-prehrambenih sustava

ABSTRACT

In this paper there is a brief outline of the traditional reliance on the markets of Republic of Croatia and Federation of Bosnia and Hercegovina in the question of primary agricultural productions is. The data of the HGK are given for the period from 1993 to 1995, and structure analyses exchanges

RH – Republika Hrvatska; FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine

between RC and FBiH in 1998 with special reference to agricultural and food products. The goods exchange between FBiH and RH in 1998 is analysed also with the accent to the agricultural system. The products and the group of products eaching in RC and FBiH and those traditionally produced in one or the other are presented.

Key words: Mutual permeation of agricultural and food systems.

UVOD

Suvremeni poljodjelski sustavi razvijenih zemalja prihvatili su dostignuća iz znanstvenih oblasti (genetika, poboljšani kultivari biljaka, nove pasmine životinja, moderni i učinkovitiji strojevi, sve do suvremenih informacijskih sustava) radi potrebe:

- a) prehrane stanovništva;
- b) proizvodnje koju motiviraju suvremeni principi tržišta.

Kao i u gospodarstvu u cjelini, tako i u poljodjelstvu, nema zatvorenih sustava, ni jedan ne može postojati samo u jednoj regiji, pa ni samo u jednoj državi, nego se oni međusobno nadopunjuju i jedan drugom omogućavaju uzajamni razvoj. Oni se kao i ukupno gospodarstvo moraju međusobno povezivati i uključivati u proces trgovinske razmjene, a posebno je to izraženo kod poljoprivrednog sustava, specijalno onog koji ide na maksimalnu finalizaciju proizvodnje prehrambenih proizvoda, te to istodobno utječe na visoki stupanj specijalizacije i uzajamnog nadopunjavanja.

Kod međusobnog nadopunjavanja moramo imati u vidu određene činjenice, te ih na odgovarajući način mjerama ekonomske i agrarne politike stimulirati.

Kod razmatranja međusobne komplementarnosti i upućenosti jednih na druge u poljodjelskim sustavima RH i BiH, treba uvažavati, pored ostalog i sljedeće činjenice:

- a) prijeratna povezanost poljodjelsko - prehrambenih sustava;
- b) područje Hercegovine je tradicionalno veliki proizvođač ranog voća i povrća, a time i opskrbljivač velikih potrošačkih centara u RH;
- c) nedostatak prerađivačkih kapaciteta na području Hercegovine, te samim tim nema većeg izvoza prerađenih proizvoda;

- d) poljoprivredni sustavi u Bosni i Hercegovini prije rata, a i sada su veliki uvoznici inputa namijenjenih poljoprivredi (gnojiva, zaštitna sredstva, gorivo, mehanizacija i dr.) koji se nabavljaju na području RH, što će biti i u narednom razdoblju, s obzirom na geografski položaj i razvijenost komunikacija;
- e) specifičnost proizvodnje u mediteranskom području do 700 m/nm (grožđe, vino, zimsko i rano povrće);
- f) posljedice ranijeg društveno-političkog sustava, te postupnog prijelaza na tržišno gospodarstvo u poljoprivredi;
- g) posljedice ratnih djelovanja, koje su prošla oba poljoprivredno-prehrambena sustava.

Promatrajući ukupnu gospodarsku razmjenu između Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske (od US \$ 810 milijuna - 1998. godine), na listi zemalja izvoznica u RH BiH se nalazi na trećem (3.) mjestu s US \$ 654 milijuna, a tek na petnaestom (15.) mjestu kad se promatra uvoz roba u Federaciju Bosnu i Hercegovinu iz RH. Vidljivo je da je pokrivenost uvoza iz RH u BiH samo 23,85%. Tablice 1. i 2.

Tablica 1. Robna razmjena Hrvatska-BiH 1993-1998.

Table 1 Exchange of goods between Croatia and Bosnia and Herzegovina 1993-1998

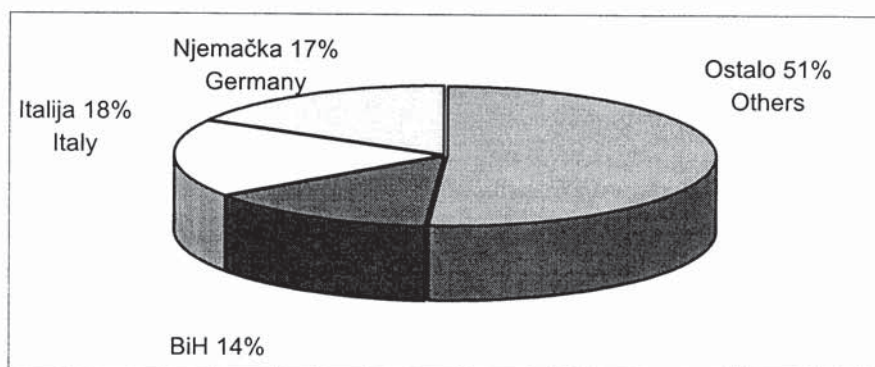
	Izvoz - Export	Uvoz - Import	Ukupno - Total	Saldo - Balance
1993.	189	4	193	185
1994.	338	4	342	334
1995.	383	9	392	374
1996.	548	63	611	485
1997.	649	137	786	512
1998.	654	156	810	498

STRUKTURA ROBNE RAZMJENE REPUBLIKE HRVATSKE I BOSNE I HERCEGOVINE U 1998. GODINI S POSEBNIM OSVRTOM NA POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENE PROIZVODE

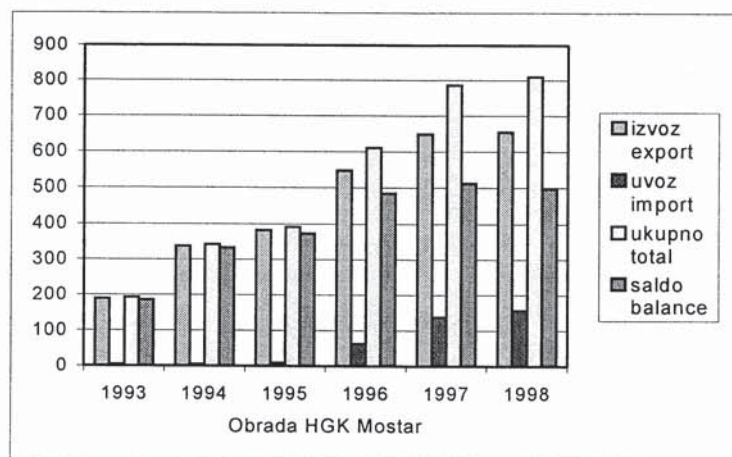
Bosna i Hercegovina od početka rata, a i danas bilježi veoma visok stupanj trgovinskog deficita s RH, a (Tablica 1993. - 1998., izvoz, uvoz, saldo) u 1997. godini on iznosi US \$ 512 milijuna, a u 1998. godini US \$ 498 milijuna, a za prva tri mjeseca 1999. godine to je već US \$ 113 milijuna.

Tablica 2. Najznačajnije zemlje u izvozu Hrvatske

Table 2. Most important exporting countries from Croatia

Iz grafikona koji pokazuje sustav hrvatskog izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda po zemljama, najvažnijim odredištima za razdoblje 1993. - 1995. godine, razvidno je da izvoz Republike Hrvatske u BiH iznosi 27%, Sloveniju 20%, Italiju 12% itd.

Struktura uvoza u BiH je takva da je moguća zamjena uvoznih dobara s domaćom proizvodnjom (mlijeko, mliječni proizvodi, jaja, med u iznosu od

US \$ 36,983.222 (5,66%), piće, alkohol i ocat US \$ 52,003.425 (7,95%), proizvodi od voća i povrća US \$ 9,332.215 (1,43%), duhan US \$ 15,149.737 (2,32%).

Struktura ovakvog uvoza upućuje na činjenicu da je gospodarstvo FBiH onespobljeno u ratu i da nije u mogućnosti trenutno ostvariti razvoj na principima otvorenog tržišta. Ovome treba pridodati sljedeće nedostatke:

- nedostatak obrtnog kapitala,
- nerazvijen bankarski sustav,
- potraživanja iz rata,
- nesređeno tržište poljoprivredno-prehrambenih proizvoda,
- onespoblnost proizvodno-prerađivačkih kapaciteta,
- manjkavost znanstveno-stručnog kadra,
- spor oporavak znanstvenih institucija iz oblasti agrara,
- nejasna agrarna politika FBiH,
- nedostatak institucionalne podrške poljoprivredi.

Ovakvo gospodarstvo, a time i poljoprivredno-prehrambeni sektor nisu u mogućnosti izdržati konkurenciju bolje organiziranih i ekonomski snažnijih država koje se nalaze u okruženju, a među njima prije svega Republike Hrvatske, koja je susjedna država i s kojom tradicionalno postoje razvijene veze. Sve će ovo djelovati da će Bosna i Hercegovina morati uvesti elemente zaštite poljoprivredno-prehrambenog sektora primjenom niza zaštitnih mjera (kontingenti, dozvole, prelevmani i dr.).

Kada je riječ o poljoprivrednim proizvodima i proizvodima prehrambene industrije, bilo bi najracionalnije primijeniti model koncesija, što je RH već primijenila s Republikom Slovenijom, a u okviru sporazuma za ulazak RH u WTO (Svjetska trgovinska organizacija). U skladnosti s gore navedenim očekuje se skoro potpisivanje trgovinskog sporazuma između Vlade RH i Vijeća ministara FBiH.

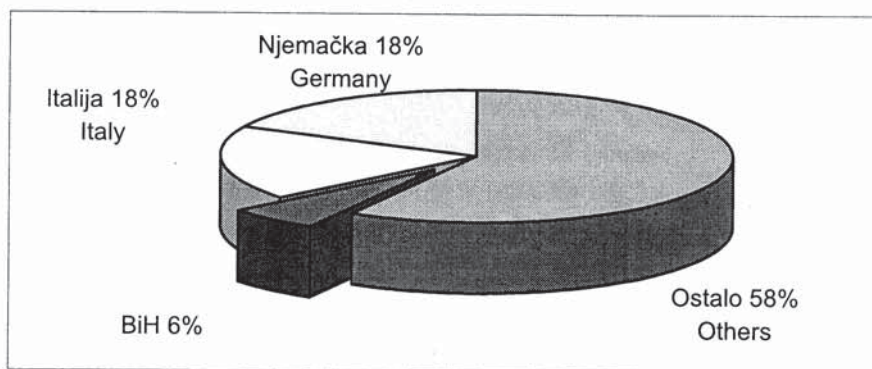
STRUKTURA IZVOZA IZ FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE U REPUBLIKU HRVATSKU

Robna razmjena Republike Hrvatske s inozemstvom za 1998. godinu pokazuje da u strukturi ukupnog uvoza BiH sudjeluje sa 6%, odnosno US \$

156.000.000. Iz Tablice strukture uvoza iz BiH na poljoprivredno-prehrambeni sektor otpada svega 16,9% od ukupnog izvoza iz BiH u RH, odnosno US \$ 26,379.887.

Tablica 3. Robna razmjena Republike Hrvatske s inozemstvom 1998.

Table 3. Exchange of goods between Croatia and other countries in 1998

U strukturi izvoza meso i klaonički proizvodi za jelo (9,88%), mlijeko, mliječni proizvodi, jaja i med (3,85%), prerađevine od mesa, riba i ljuskari (3,17%). Iz ovih podataka razvidno je da uopće nema izvoza sljedećih grupa proizvoda, a koji se istovremeno javljaju u segmentu uvoza iz Republike Hrvatske za Federaciju Bosnu i Hercegovinu:

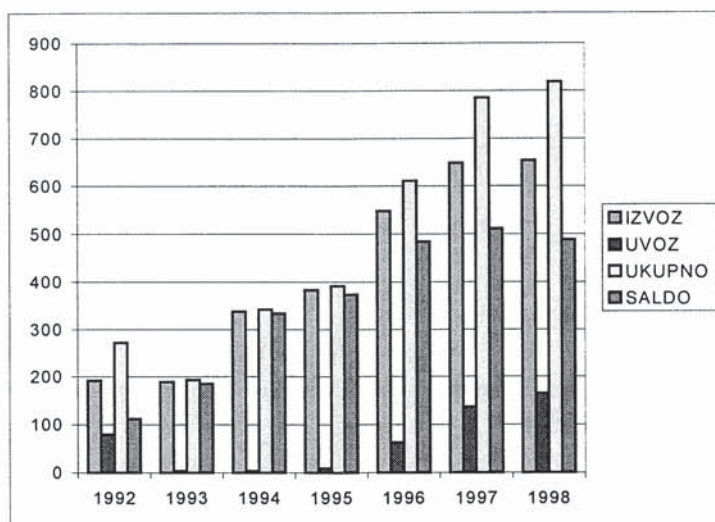
- pića, alkohol, ocat,
- duhan i proizvodi zamjene duhana,
- proizvodi za hranu - razni,
- proizvodi na bazi žitarica i škroba,
- masti i ulja,
- proizvodi od voća i povrća,
- hrana za životinje (koncentrati).
- kava, čaj i začini.

Kad pogledamo odjeljak pića, u čijoj se strukturi nikako ne nalaze pića iz BiH moramo napomenuti da je područje Hercegovine tradicionalno proizvođač autohtonih sorata grožđa Žilavke i Blatine, te na bazi njih čuvenih i

zakonom zaštićenih vina Žilavke i Blatine, a uz to je i proizvođač kvalitetnih prirodnih rakija travarice i loze, koje su od ranije imale tradicionalne kupce na tržištima Republike Hrvatske. Ovome treba dodati da u Hercegovini postoji 5 (pet) velikih vinarija u državnom i mješovitom vlasništvu (Čitluk, Ljubuški, Mostar, Stolac i Domanovići). Pored ovih od 1995. godine do danas svoje proizvode su registrirale i zaštitile i 42 obiteljske vinarije na području Hercegovine, koje proizvode vina vrhunske kakvoće uz stalnu kontrolu procesa proizvodnje sirovine i finalnog proizvoda.

Tablica 4. Robna razmjena Hrvatske i BiH 1992-1998.

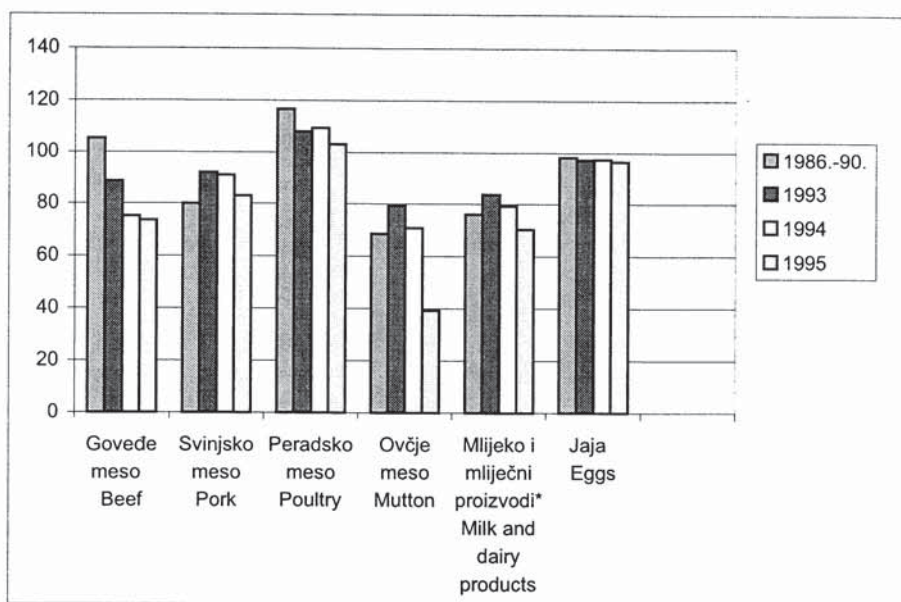
Table 4. Exchange of goods between Croatia and Bosnia and Herzegovina 1992-1998

Potrebno je potruditi se i ukloniti institucionalne prepreke kako bi ovi tradicionalni i autohtoni proizvodi iz Hercegovine ponovno zauzeli svoje mjesto na tržištu Republike Hrvatske, a u skladnosti s najavljenim skorim potpisivanjem trgovinskog sporazuma Vlade Republike Hrvatske i Vijeća ministara Federacije Bosne i Hercegovine.

Analizom odjeljka duhan i proizvodi duhana, razvidno je također da se ne pojavljuju u strukturi uvoza RH iz FBiH. Područje Hercegovine je tradicionalno proizvođačko područje duhana, sorta Hercegovački ravnjak, a područje Posavine je poznati proizvođač duhana Berlej i Virđinija.

Tablica 5. Samodostatnost hrvatske poljoprivrede (stočarska proizvodnja)
Table 5. Self-sufficiency of Croatian agriculture (cattle production)

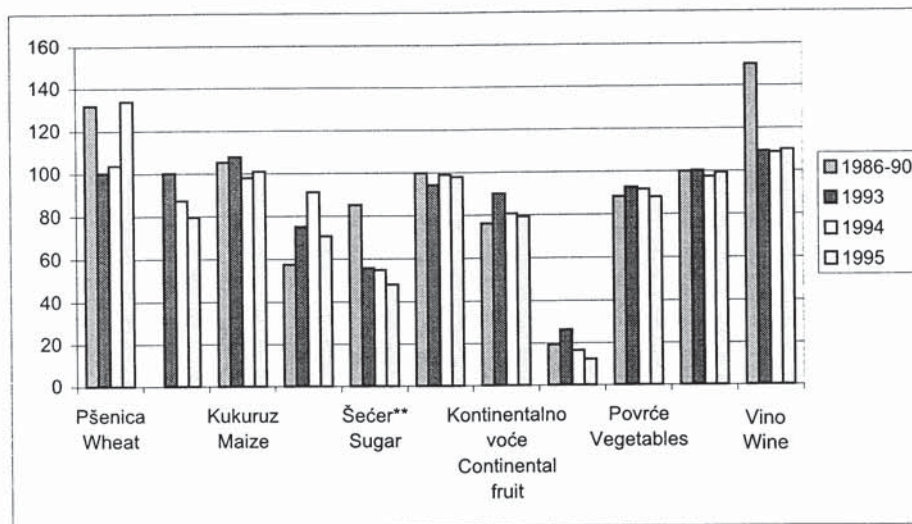

Sadašnja proizvodnja duhana u FBiH je u veoma velikim teškoćama, iz istih razloga kao i ukupno gospodarstvo, te zbog nemogućnosti plasmana duhana na tržišta Istočne Europe i Rusije. Ova problematika proizvodnje i plasmana duhana u FBiH zaslužuje posebnu obradu, što nije isključiva tema ovog članka.

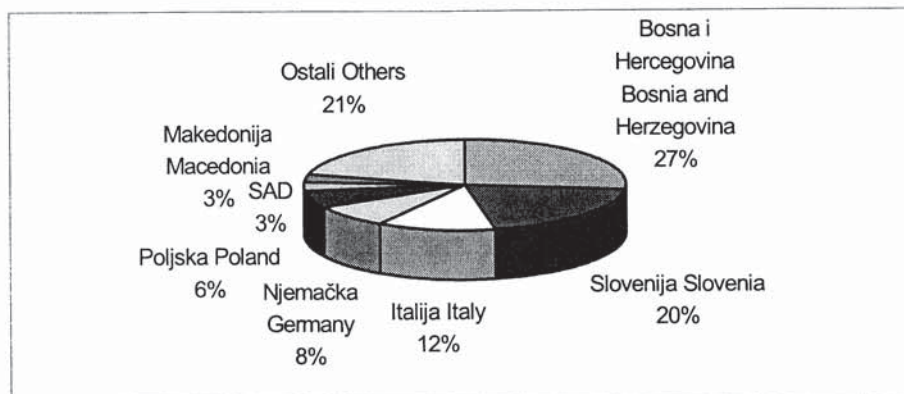
Iz svega navedenog, a i iz niza razloga koji nisu spomenuti, smatramo da će Bosna i Hercegovina i dalje ostati veliki uvoznik:

- a) proizvoda na bazi žitarica i škroba;
- b) u strategiji srednjoročnog razvitka poljoprivrede FBiH, koji je urađen u suradnji s FAO, preporučuje se ukidanje carinskih stopa za uvoz kukuruza i stočne hrane, iz proste potrebe intenzivnije obnove stočnog fonda;
- c) repromaterijala za poljoprivrednu proizvodnju, zbog nepostojanja proizvodnih kapaciteta u BiH (goriva, gnojiva, zaštitnih sredstava, sjemena, mehanizacije).

Tablica 6. Samodostatnost hrvatske poljoprivrede (biljna proizvodnja)
Table 6. Self-sufficiency of Croatian agriculture (crop production)

Tablica 7. Prikaz sustava hrvatskog izvoza poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda po zemljama najvažnijim odredištima (prosjek za razdoblje 1993.-1995.)
Table 7. Croatian exports of agricultural and food products per most important destination countries (average to period 1993-1995)

M. Ivanković et al.: Dodirne točke i uzajamno prožimanje poljoprivredno-
prehrambenih sustava Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske

Tablica 8. Struktura robne razmjene s BiH u 1998.

Table 8. Structure of exchange of goods with Bosnia and Herzegovina in 1998

Tar.br.	Izvozni proizvodi - Export products	USA \$	%
27	Mineralna goriva i maziva Mineral fuel and lubricants inorganic	82.368.090	12.6
22	Pića, alkohol i ocat - Drinks, alcohol and vinegar		7.95
4	Mlijeko i mliječni proizvodi jaja i med Milk, dairy products, eggs and honey		5.66
85	Električni strojevi, oprema i dijelovi Electric machines, equipment and components		5.5
16	Preradevine od mesa, riba i ljuskara Processed meats, fish and shellfish		4.40
84	Kotlovi, strojevi i dijelovi - Machines and components		4.26
21	Proizvodi za hranu razni - Various food products		3.2
39	Plastične mase i proizvodi - Plastics and plastic products		3.1
73	Proizvodi od željeza i čelika - Iron and steel products		2.75
19	Proizvodi na bazi žitarica i škroba - Wheat and starch products		2.68
24	Duhan i proizvodi zamjene duhana Tobacco and tobacco substitute products		2.32
15	Masti i ulja - Fats and oils		2.29
69	Keramički proizvodi - Ceramic products		2.21
31	Gnojiva - Fertilizers		2.14
STRUKTURA ROBNE RAZMJENE S BIH U 1998.			
Tar.br.	Izvozni proizvodi - Export products	USA \$	%
18	Kakao i proizvodi od kakaa - Cocoa and cocoa products	13.415.820	2.05
30	Farmaceutski proizvodi - Pharmaceutical products		2.02
34	Sapuni, preparati za pranje - Soaps and preparations for washing		1.83
48	Papir, karton i njihovi proizvodi Paper, cardboard and their products		1.65
76	Aluminij i proizvodi od aluminija Aluminium and aluminium products		1.58
68	Proizvodi od kamena, sadre i cementa Stone, gypsum and cement products		1.57
26	Sol i materijal građevinski - Salt and building material		1.43
20	Proizvodi od voća i povrća - Fruit and vegetable products		1.43

M. Ivanković et al.: Dodirne točke i uzajamno prožimanje poljoprivredno-
-prehrambenih sustava Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske

32	Ekstrakti za štavljenje ili bojenje - Extracts for tanning and painting		1.38
49	Knjige tiskane, novine, planovi i sl. - Books, newspapers, maps, etc.		1.35
2	Meso i klaonički proizvodi za jelo - Meat and meat packaging		1.23
23	Hrana pripremljena za životinje - Food for animals		1.22
44	Drvo i proizvodi od drva - Wood and wood products		1.13
82	Odjeća i pribor osim pletenih i kačkanih Clothes and accessories, knitwear		1.08
64	Obuća i dijelovi za obuću - Shoes and parts for making shoes		0.8
9	Kava, čaj i začini - Coffee, tea and spices		0.81
87	Cestovna vozila i njihovi dijelovi - Vehicles and spare parts		0.79
Ukupno prikazano - Total:		554.040.348	84.73
Ukupan izvoz - Total export:		653.853.347	100
STRUKTURA ROBNE RAZMJENE Š BIH U 1998.			
Tar.br.	Uvozni proizvodi - Imported products	USA \$	%
44	Drvo i proizvodi od drveta - Wood and wood products	24.219.283	15.51
76	Aluminij i proizvodi od aluminija Aluminium and aluminium products		13.9
2	Meso i klaonički proizvodi za jelo Meat and slaughterhouse products for consumption		9.88
27	Mineralna goriva i maziva - Mineral fuels and lubricants		9.68
73	Proizvodi od željeza i čelika - Iron and steel products		6.84
72	Željezo i čelik - Iron and steel		5.02
4	Mlijeko i mliječni proizvodi, jaja i med Milk and dairy products, eggs and honey		3.85
94	Razni proizvodi - Various products		3.66
16	Prerađevine od mesa riba i ljuskara Meat, fish and shellfish products		3.17
39	Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa Plastic materials and plastic products		2.49
84	Strojevi i dijelovi - Machines and parts		2.48
68	Proizvodi od kamena, sadre, cementa Stone, gypsum and cement products		1.97
85	Električni strojevi, oprema i dijelovi Electrical machines, equipment and parts		1.41
Ukupno prikazano - Total:		124.669.294	79.85
Ukupan uvoz - Total imports:		156.120.052	100

DODIRNE TOČKE POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENE SURADNJE REPUBLIKE HRVATSKE I FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

"Dodirne točke gdje bi se mogle dvije poljoprivredne, odnosno prehrambene grane nadopunjavati proizlaze iz podataka da je Republika Hrvatska uvezla poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u 1997. godini u iznosu 1 milijarde US \$, a izvezla je za 552 milijuna, te je robna bilanca (izvoz-uvoz) negativna u iznosu od 447 milijuna US \$"*

Iz ovog jasno proizlazi velika mogućnost izvoza iz BiH u RH, uz razvoj svih ostalih elemenata modernog tržišnog sustava kao, na primjer, izgradnja nacionalnih informacijsko-komunikacijskih sustava u poljoprivredno-prehrambenom kompleksu, u cilju bržeg i lakšeg protoka roba.

Ovome treba dodati potrebu da se u oba sustava razviju "institucije poljodjelskog tipa, koje postoje u suvremenim poljoprivredno-prerađivačkim sustavima u koje možemo između ostalih ubrojiti: institute, burze, aukcije, informacijske servise i dr. "**

Federacija Bosne i Hercegovine i Bosna i Hercegovina moraju hitno izraditi, na temelju dostupnih podataka u postdaytonskom razdoblju, (1995.-1999.) sljedeće dokumente:

1. Analizu agrarne politike;
2. Bilančni prikaz stanja i mogućnosti proizvodnje poljoprivredno-prehrambenih proizvoda;
3. Bilančni prikaz potrošnje poljoprivredno-prehrambenih proizvoda.

Polazeći od prirodnih uvjeta kao odlučujućih čimbenika u rajonizaciji poljoprivredne proizvodnje, jer će tada ti čimbenici određivati strukturu i obim proizvodnje na nekom prostoru, mogu se ova dva poljoprivredno-prehrambena sustava nadopunjavati kroz proizvodnje koje su moguće u jednom poljoprivredno-prehrambenom sustavu, a nedostaju u drugom poljoprivredno-prehrambenom sustavu.

Na temelju tablice "Samodostatnost hrvatske poljoprivrede u vremenskom razdoblju 1986.-1995."*** dodirne točke dvaju poljoprivredno-prehrambenih sustava, mogu se sažeti u sljedeće:

* D. Hrsto: "Financijski pokazatelji poljoprivredno-prehrambenog sustava i utjecaj na razvitak poljoprivrede" Znanstveni glasnik, broj 5-6, Mostar, 1998.

** V. Grbavac i suradnici: "Važnost info komponente u razvitku hrvatskog poljodjelskog sustava u strategiji razvitka hrvatskog poljodjelskog sustava u Federaciji Bosne i Hercegovine i Bosne i Hercegovine na pragu 21. stoljeća" Znanstveni glasnik, broj 5-6, Mostar, 1998.

*** "Bilančni prikaz stanja i mogućnosti proizvodnje poljodjelskih proizvoda u Republici Hrvatskoj" Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva Republike Hrvatske" Zagreb, rujna, 1996.

1. Federacija Bosne i Hercegovine je proizvodno područje tradicionalno upućeno na sljedeće:
 - 1.1. janjeće meso (samodostatnost RH 1995 - 39,4%);
 - 1.2. autohtona vina ŽILAVKA i BLATINA (nema tih sorata);
 - 1.3. duhan (orijentalni tipovi, berlej i virđinija);
 - 1.4. ljekovito i aromatsko bilje;
 - 1.5. sjemenske kulture (lucerna);
 - 1.6. proizvodnju meda;
 - 1.7. proizvodnju zimskog i ranog povrća.

2. Republika Hrvatska je proizvodno područje, koje je po svojim prirodnim uvjetima (Sjeverna Hrvatska) usmjereno na proizvodnju:
 - 2.1. krušnih žitarica;
 - 2.2. kukuruza;
 - 2.3. industrijskog bilja (šećerna repa i uljarice);
 - 2.4. mesa (juneće i svinjsko);
 - 2.5. mlijeka;
 - 2.6. prehrambenih proizvoda (na bazi masovne i visokokvalitetne proizvodnje sirovina iz primarne poljoprivredne proizvodnje razvila se široka paleta proizvoda više faze prerade - konditorska industrija, sladoled, čokolada, pivo, ulje, vino i dr.);
 - 2.7. proizvodi morskog ribarstva

ZAKLJUČAK

Dva poljoprivredno prehrambena sustava odista imaju puno dodirnih točaka u proizvodnji, koje se mogu nadopunjavati kako u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji, tako i u višim fazama prerade.

Potrebno je međutim, hitno uraditi operativne programe nadopunjavanja ova dva poljoprivredno-prehrambena sustava, na temelju već potpisanih ili

M. Ivanković et al.: Ddirne točke i uzajamno prožimanje poljoprivredno-
-prehrambenih sustava Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske

dogovorenih političkih sporazuma i trgovinskog sporazuma koji je u pripremi između Vlade Republike Hrvatske i Vijeća ministara Bosne i Hercegovine.

Neophodno je izraditi zajednički informacijsko-komunikacijski sustav dvaju poljoprivredno-prehrambenih sustava, a u skladnosti s budućim pristupom WTO-u i Europskim integracijama.

Adresa autora – Author's address:

Primljeno: 16. 12. 1999.

Marko Ivanković, dipl. ing.
Ministarstvo gospodarstva
ZHŽ/K - Posušje

Zdenko Milas, dipl. ing.
Hrvatsko agronomsko društvo
Berislavićeva 6
HR - 10000 Zagreb